

Дьяковська Г.

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук Донбаського державного педагогічного університету

Жукова М.

студентка філологічного факультету
Донбаського державного педагогічного університету

НАРАТИВ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Стаття присвячена розгляду наратива, який постає фундаментальним компонентом соціальної дійсності в соціально-філософській перспективі. Зміни філософської парадигми показали, що наратив формує соціальну реальність і задає моделі її трансформації. Автор зазначає, що наратив є можливістю трансформації та конструювання соціальної реальності. У статті розглянуто особливості наративу, які постають формами презентації індивідуального і соціального досвіду.

Ключові слова: соціальна реальність, наратив, історія, інтерпретація, соціальний досвід

Дьяковская Г.

кандидат философских наук, доцент кафедры философии, социально-политических и правовых наук Донбасского государственного педагогического университета

Жукова М.

студентка филологического факультета Донбасского государственного педагогического университета

НАРРАТИВ КАК ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЙ КОМПОНЕНТ СОЦИАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ

Статья посвящена рассмотрению нарратива, который является фундаментальным компонентом социальной действительности в социаль-но-философской перспективе. Изменения философской парадигмы показали, что нарратив формирует социальную реальность и задает модели ее трансформации. Автор отмечает, что нарратив является возможностью трансформации и конструирования социальной реальности. В статье рассмотрены особенности нарратива, которые являются формами презентации индивидуального и социального опыта.

Ключевые слова: социальная реальность, нарратив, история, интерпретация, социальный опыт.

Dyakovskaya G.

PhD in Philosophy, Associate Professor, department of philosophy, socio-political and legal studies of Donbass state pedagogical university

Zhukova M.

student of the Philological department of of Donbass state pedagogical university

NARRATIVE AS THE MAIN COMPONENT OF SOCIAL REALITY

The article is devoted to the investigation of the narrative as the main component of social reality, according to the socio-philosophical perspective. The main philosophical changes have shown the narrative creates the social reality and sets its transformation model. The author considers the narrative is a possibility of social transformation and construction of social reality.

The main characteristics of narrative are determined, they are the forms of represent both personal and social experience.

The individual can understand the social reality and his or her life with the help of narrative. It is shown as phenomenon of forming of knowledge, as a way of

understanding and experiencing time etc. Many scientists consider that narrative is a type of knowledge and it can connect the parts (story, individual life, social reality) of a whole one.

Social subject is autonomous and able he can interpret the social reality, values and norms, because the narratives, as the basic components of that reality, have the ability to concentrate the past events and futures ones. The world is never close, it is always open to the new interpretations and transformations. The social reality appears as the result of individual interpretation, which is done under semantic horizon of culture.

Key words: *social reality, narrative, story, interpretation, social experience.*

Постановка проблеми та стан її вивчення. Аналіз можливостей наративу у концептуальному вигляді як фундаментального компонента соціальної реальності здійснюється як в соціально-філософському плані, так і в проектній перспективі. В ході аналізу стає зрозумілим, чому сучасність актуалізує ті чи інші події минулого, чому саме вони стають соціальною реальністю даного суспільства у цілому і кожної соціальної групи зокрема. Соціальна реальність та уявлення про неї стає зрозумілою після процесу нарації, тобто коли з'являється розповідь про ті чи інші події. Події здатні зберігатися у пам'яті, чи то культурній, чи соціальній пам'яті не тільки під впливом нарації, але зберігаються й ті події, про які є сенс пам'ятати, що фіксує в собі смисловий горизонт культури.

Наратив – це структура і практика, яка вибудовує існування людей в часі і представляє останніх в якості темпоральних істот, таких, що здатні створювати про себе історії, здатні до різних видів комунікації, в силу чого зростає їх роль для саморозуміння людей. Людство конструює наративи, переказує їх, змінює, запам'ятовує, такий процес і є основним способом вивчення й розуміння суцього і самого себе. Наративна практика представляє життя кожної окремої людини у вигляді історії, яка «входить» в інші історії як соціальної групи, до якої належить індивід, так і суспільства в цілому.

Являючи собою специфічний тип знання, наратив не просто фіксує події, він інтерпретує їх як важливі частини цілого, а цілим може бути як ситуація, так і суспільство, проект або життя людини. Наратив тісно корелює з проблемами тлумачення, інтерпретації, оскільки він пропонує пояснення подій, що відбулися в житті як окремого індивіда, так і цілого суспільства, задаючи моделі трансформації індивідуальної і соціальної реальності. Наративні конструкції як основні компоненти соціальної реальності виступають складовою загального комунікативного контексту формування соціального досвіду.

Зміна філософської парадигми підсилює актуальність дослідження наративу як компонента соціальної дійсності. Крім того, у сучасних дослідженнях відсутнє комплексне соціально-філософське осмислення даної проблеми і вироблення сучасних підходів до формулювання її теорії.

«Лінгвістичний поворот», суть якого полягала в усвідомленні вирішальної ролі мови в процесі конструювання соціального дискурсу, підсилив увагу до вивчення та аналізу наративних концепцій, тому сьогодні наративу відводять важливе місце не лише в наратології, а й у сучасній науці. ХХ століття відмічене значною кількістю наративних теорій, з яких, О.Трубіна виділяє теорії російських формалістів В. Проппа, В. Шкловського; теорію Ж.Лакана, діалогічну теорію наративу М. Бахтіна; герменевтичну теорію П. Рікера, структуралістські, постструктуралістські і деконструктивістські теорії.

Серед вітчизняних дослідників наративної проблематики характеристика наративу представлена в роботах В. Богачевської, С. Гатальської, Н. Ісак та ін.

Разом з тим, осмислення зазначеного феномену у світовій та вітчизняній філософії потребує уточнення соціально-філософської концептуалізації наративу як фундаментального компонента соціальної реальності.

Мета статті полягає у вивченні основних аспектів та специфіки наративу як важливого компонента соціальної реальності.

Виклад основного матеріалу. Наратив постає важливим компонентом не тільки самоопису суб'єкта, в якому акти розповідання про нього є фундаментальними для реальності суб'єктивного існування і не тільки як інструмент відображення зовнішнього світу, а також як спосіб та умова конструювання сенсу, як важливий компонент соціальної реальності. Наративи завжди прагнуть не до об'єктивності, а до істин досвіду, які розкривають себе тільки після інтерпретації наративу з точки зору його соціокультурних контекстів та соціальної комунікації. Впорядковуючи можливу реальність, формуючи з неї ціле, наратив задає моделі трансформації або переоповіді цієї реальності.

Людина отримує інформацію та відомості у формі наративів, де містяться пояснення, чому відбуваються ті чи інші події, правила поведінки тощо. З дитинства ми отримуємо інформацію про ті чи інші сенси у своїй спільноті вербальним і невербальним шляхами. Саме тому такі сенси соціальної спільноти постають для нас зрозумілими. А те, що є незрозумілим – пояснюється, отримує визначення завдяки комунікації, людина постійно спілкується, обговорює в родині, з друзями різні моменти.

Наша повсякденна реальність соціально сконструйована, вона конструюється в процесі комунікації, в процесі на рації. Через це не існує єдиного правильного варіанта опису соціального життя, завдяки наративам людина здатна сама змінювати, «переписувати» історію свого життя в такій формі, якої потребує. Соціальна реальність не є константною, вона породжується описами і живе в наративах соціальних спільнот.

«Завжди існує можливість іншого розповідання історії, з акцентом на інші події, переживання і смисли (і це стосується в рівній мірі історії окремих людей і цілих народів)» [2, с.56]. Отже, комунікації стають, перш за все, транслятором цінностей певних соціальних спільнот засобами наративу, наданням сенсу досвіду.

В світлі цього мова виступає основою і носієм духовної культури, як соціокультурний фактор допомагає організувати досвід людей, комунікативні процеси тощо. Завдяки мовним наративам здійснюється передача соціокультурного досвіду поколінням, і як результат залучення індивіда до соціальних цінностей.

А. Данто вважає, що «наратив – не тільки форма повідомлення про події, які, в свою чергу, можуть використовуватись в різних текстах або просто фіксуватися по мірі надходження, але й спосіб розташування їх в перспективі начала, звідки виходять усі наступні наслідки. Розповідь – це не просто засіб передачі інформації або елементарний інститут людської комунікації, – це спосіб здобуття якісної інформації» [5, с.194].

Американські психологи Б. Слугоський і Дж. Гінзбург вважають, що: «мова, будучи засобом соціального, міжособистісного спілкування, яка вкорінена в соціокультурній реальності панівних цінностей будь-якого конкретного суспільства, неминуче соціалізує особистість в ході мовної комунікації. Люди ж вдаються до семіотичних ресурсів «дискурсивного самопояснення» для того, щоб за допомогою пояснювальної мови скоординувати проєктовані ними ідентичності, всередині яких вони повинні вижити» [3, с. 347].

Вчені приходять до висновку, що суб'єкт має здатність індивідуально і творчо інтерпретувати соціальні цінності і норми, оскільки світ ніколи не є цілком закритим і детермінованим – він завжди відкритий для нових інтерпретацій і перетворень. Соціальна реальність формується в процесі конструктивістської діяльності та інтерпретації.

П. Бергер і Т. Лукман наголошують, що: «соціальні структури самі є продуктами людської діяльності: суб'єктивні значення, що надаються індивідами своєму світу, піддаються інституціоналізації і тим самим перетворюються на об'єктивні соціальні структури, які, в свою чергу, стають джерелом системи значень. Аналіз тим самим перемикається на практиці соціальних агентів, протягом яких, зрештою, і створюються якісно нові

соціальні структури» [2, с. 258]. В свою чергу, наративи постають формами, які внутрішньо пов'язані з отриманням знання, вони здатні упорядковувати сприйняття нами світу і самих себе.

Наратив, виступаючи складовою комунікації, є обміном не просто словами, а смислами, які адресовано своїй аудиторії. Як спосіб досягнення соціально обумовлених комунікативних цілей, наратив тісно взаємодіє з суб'єктом, який формує та конструює ідентичність власного життя. Наративи постають індивідуальними, суб'єктивними актами, за допомогою яких досвід «фільтрується» свідомістю, яка відображена у соціальній дійсності. Кожен наратив по-своєму втілює соціальний досвід або дає оцінки його елементам.

Сучасні тенденції зосереджують увагу на стосунках «людина – світ», де людина користується наративами, для того, щоб пояснити світ. Наратив виступає складовою соціальної та індивідуальної комунікації, транслюючи соціальне знання і здійснюючи самопрезентацію суб'єкта. «Наратив, розповідь – це не просто засіб передачі інформації або елементарний інститут людської комунікації, – це спосіб здобуття якісної інформації... оповіді вже за своїм характером є певною формою пояснення» [5, с.194]. Наративи постають способом організації переживання часу людиною, а їх дискурсивна природа є способом розуміння самої людини. Наративи розглядають як обмін смислами в процесі комунікації зокрема, тому існують різні інтерпретації, без дотримання єдиної істини.

Значна частина соціального конструювання реальності здійснюється в процесі комунікації мовними засобами. Наративні конструкції, будучи індивідуальними і соціальними тісно взаємодіють у свідомості людей. Наративи є соціально детермінованим явищем. «Свідомість складається і здійснюється у знаковому матеріалі, створеному в процесі соціального спілкування організованого колективу» [1, с. 32].

Аналіз наративу показує, що з його допомогою люди здатні розуміти те, ким вони є, завдяки опису самих себе і своєї поведінки. Як складова комунікації, наративи є процесом перетворення одиничних подій на єдине ціле.

Анкерсміт наполягає, що наративний підхід не звертається до історичного досвіду як такого, у відриві від фрагментів реальності, про які повідомляється в наративі. Виступаючи фундаментальним компонентом соціальної реальності, наратив виконує функції створення і трансляції соціального знання. З його допомогою здійснюється відбір та інтерпретація певних фактів, які оформлюються в сюжет з поясненням, чому події відбувалися саме так. Зазначений феномен здатен інтерпретувати реальність таким чином, щоб зробити акценти на одних явищах і «забути» інші. За допомогою наративу суб'єкт ідентифікує себе як представника певної спільноти і культури, засвоює і транслює певну систему цінностей. «Люди – істоти, які інтерпретують. Постійно переживаючи нескінченну низку подій, вони прагнуть побачити їх взаємозв'язаними і з'ясованими, тобто осмисленими. Наратив подібний до нитки, що сплітає всілякі, розкидані в часі і просторі події в історії», - визначає О.Трубіна [7, с. 89].

На думку І.Брокмейера та Р.Харре: «Хоча наратив може окреслювати індивідуальні та ситуаційно-специфічні версії реальності, він використовується у загальноприйнятих лінгвістичних формах, таких як жанри, структури сюжету, лінії оповіді, риторичні тропи.

Таким чином історія, яку оповідають, розповідачі і слухачі, і ситуація, в якій її оповідають опиняються пов'язаними з базовою культурно-історичною структурою. Іншими словами, наш локальний репертуар наративних форм переплітається з більш широким культурним набором дискурсивних порядків, які визначають, хто, яку історію розповідає, де, коли і кому» [4, с.31].

Тому, наративи як складові форми соціальної реальності апелюють не до об'єктивної істини, а до досвіду як такого, який стає зрозумілим тільки після інтерпретації наративу з точки зору його соціокультурних контекстів. Поруч з аналізом змісту наратива варто розглядати в ньому форми презентації індивідуального і соціального досвіду.

Висновки. Отже, вищезазначені факти надають підстави стверджувати, що наративи впорядковують реальність і поєднують її в єдине ціле властивим певним способом. Варто додати, що саме наратив задає моделі трансформації або переоповіді цієї реальності, тобто того як сприймає її суб'єкт. Соціальний суб'єкт є автономним і здатним творчо інтерпретувати соціальну реальність, цінності і норми, тому що наративи як фундаментальні компоненти такої реальності мають здатність вмещувати в себе те, що було і має тільки відбутися. Світ ніколи не є цілком закритим і детермінованим – він завжди відкритий для нових інтерпретацій і перетворень. Будь-яка соціальна реальність постає як результат інтерпретації суб'єктів, яка проводиться в межах смислового горизонту культури.

Тому, ґрунтовний аналіз наративу показав, що останній виступає не тільки як самоопис суб'єкта, в якому акти розповідання про себе є фундаментальними для реальності суб'єктивного існування і не тільки як інструмент відображення зовнішнього світу, а як спосіб і умова конструювання сенсу і самої соціальної реальності.

Література

1. **Бахтин М.М.** Тетралогія / М.М. Бахтин. – М.: Лабиринт. 1999. – 154с.
2. **Бергер П., Лукман Т.** Соціальне конструювання реальності: трактат по соціології знання / П. Бергер, Т. Лукман // М.: Медиум, 1995.– 336с.
3. **Берк П.** Історія подій і відродження нарративу / П. Берк / Нові перспективи історіописання. Пер. з англ. – К.: Ніка-Центр, 2004. – С. 344 – 363.
4. **Брокмейер И., Харре Р.** Нарратив: проблеми и обещания одной альтернативной парадигмы / И. Брокмейер, Р. Харре // Вопросы философии. – 2000, №3. – С. 29 – 42.
5. **Данто А.** Аналитическая философия истории / А. Данто / Пер. с англ. А.Л. Никифорова, О.В. Гавришиной. – М.: Идея-Пресс, 2002. – 290с.

6. **Троцук И.** Нарратив как междисциплинарный методологический конструкт в современных социальных науках / И. Троцук // Вестник РУДН. Серия «Социология». 2004. №6-7 – С. 56 – 74.
7. **Трубина Е.Г.** Нарратология: основы, проблемы, перспективы / Е.Г. Трубина. – Материалы к специальному курсу. Екатеринбург, 2004. – 156с.

REFERENCES

1. Bakhtin M.M. Tetralogiia / M.M. Bakhtin. – M.: Labirint. 1999. – 154s.
2. Berger P., Lukman T. Sotsialnoe konstruirovaniie realnosti: traktat po sotsiologii znaniia [The social construction of reality] / P. Berger, T. Lukman // M.: Medium, 1995.– 336s.
3. Berk P. Istoriia podii i vidrozhennia narratyvu / P. Berk / Novi perspektyvy istoriopysannia. Per. s angl. – K.: Nika-Tsentr, 2004. – S. 344 – 363.
4. Brokmeir I., Kharre R. Narrativ: problemy i obeshchaniia odnoi alternativnoi paradigmy [Narrative: problems and promises of an alternative paradigm] / I. Brokmeir, R. Kharre // Voprosy filosofii. – 2000, №3. – S. 29 – 42.
5. Danto A. Analiticheskaia filosofia istorii / A. Danto / Per. s angl. A.L. Nikiforova, O.V. Gavrishinai. – M.: Ideia-Press, 2002. – 290 s.
6. Trotsuk I. Narrativ kak mezhdistsiplinarnyi metodologicheskii konstrukt v sovremennykh sotsialnykh naukakh [Narrative as an interdisciplinary methodological construct in the modern social sciences] / I. Trotsuk // Vestnik RUDN. Seriiia «Sotsiologiia». 2004. №6-7 – S. 56 – 74.
7. Trubina E.G. Narratologiia: osnovy, problemy, perspektyvy / E.G. Trubina. – Materialy k spetsialnomu kursu. Ekaterinburg, 2004. – 156 s.